

БАЖЫ БИРИМДИГИНЕ КИРҮҮДОГУ МАКСАТТАР ЖАНА АНДАГЫ ПИКИРЛЕР

Бул макалада Бажы союзуна Кыргызстандын кирүү же кирбөө маселесинин тегерегинде ой максаттар жана пикирлер чагылдырылган.

Кыргыз коомчулугунда көптөн бери актуалдуу деп эсептелген Бажы союзуна Кыргызстандын кирүү же кирбөө маселеси кызуу талкууга алынып келет.

Негизги сөздөр: баажы биримдиги, бирдиктүү экономикалык алкак, экспорт, импорт,товар.

THE PURPOSES AND IDEAS OF ENTERING TO TAX ASSOCIATION

In this article is considered the purposes and ideas of entering of Kyrgyzstan to Custom union.

Key words: Customs Union, the single economic zone, export, import and trade.

Кыргызстанда мындан эки жыл мурда демилгеленген Бирдиктүү экономикалык алкакка биригүүнүн ыңгайлуу жолу катары сыпатталган бул үчилтикке кошулуунун айланасында коомчулукта бирдиктүү пикир жок. Айрымдары Бажы биримдигине кирүүнүн пайдасынан зыяны ашыкча дешсе, айрымдары бул пикирге каршы жүйөөсүн билдирип келе жатат. Максат бир, пикирлер ар башка .

Бул маселе өткөн жылдын февраль айынын орто ченинде Кыргызстанга расмий иш сапары менен келген Орусиянын Бажы кызматынын башчысы Андрей Бельяниновдун биримдикке кирүү тууралуу чакырык таштоосу күңгөй-тескей талкууларды дагы күчөттү. Кыргыз өкмөтү буга чейин биримдикке кирүү камылгасын көрүп, келерки жылдан баштап кадам таштай турганын билдирген болчу.

Кыргыз расмийлери Бажы биримдигине кошулуунун артыкчылыктарын байма-бай айтып, Кыргызстан үчүн бир топ оң жагдайлар түзүлөрүнө үмүт этсе, адистер муну “ойлогон ойду кыстаган турмуш жеңет” таризинде сыпатташууда.

Экономика илимдеринин доктору профессор Сарыбаев А.С. биримдикке кирүүдө кыргыз экономикасы үчүн бир топ ыңгайлуу жагдайлар түзүлөрүн айтып, мындан чочуулоонун кажети жок дейт. “Экономикалык алкактан алып караганда, биздин 80 пайыз алакабыз Бажы биримдигине кирген мамлекеттер менен болуп жатат. Экспорттук потенциалыбыз ошол жакка барып, өзүнүн ордун табууда. Бажы биримдигинин өзүнүн келишими бар. Биз алып-сатарлык менен алек болбойбуз, өзүбүздүн өндүргөн товарларыбызды экспорттогонго Бажы биримдиги бизге шарт түзүп берет. Чек араларыбыздын баары жабылды. Товарларыбыз өтпөй калды. Сүтүбүздү албай жатат. Биримдикке киргенден кийин бул жааттагы көйгөйлөр өзүнөн-өзү чечилет. Бүгүнкү күндө сыртта жети жүз миңдин тегерегинде эмгек мигранттары жүрөт. Биримдикке кирүүнүн дагы бир жакшы жагы мекендештерибиз Орусия, Казакстан, Белоруссияда ошол өлкөнүн жарандары сыяктуу өз кесибин боюнча жумушка орношконго мыкты шарт түзүлөт. Келишимде бул маселе каралган. Мурдагыдай жогорку билимдүүлөр ал жакка барып көчө шыпырбай, мугалими мугалим, дарыгери дарыгер болуп иштегенге жол ачылат”,-деп ишендирген жайы бар эле..

Ошол эле учурда бул кадам ириде экономикалык ыңгайлуулуктан да саясий кызыкчылыктын кулагы көрүнүп турганын жашыргандар да жок эмес. Борбор Азиядагы

эркин экономикалык институтунун жетекчиси Мирсулжан Намазалиев муну төмөнкүчө тастыктады. “Кыргызстандагы Бажы биримдигине кирүү чечими экономикалык эсептер аркылуу эмес, саясий өңүттүн айынан болуп турганы айкын. Кээ бир товарлардын баалары бир нече эсе өсүшү күтүлөт. Бул жарандарыбыз үчүн жакшы жышаан эмес, тескерисинче, кийим-кече, жаңы технологиялар жана жабдуулар жана башка ушул сыяктуу товарлардын бааларынын кымбаттоосу өзгөчө жакыр элдин капчыгын талкалайт. 2010-жылдын башынан тартып Орусия, Казакстан жана Белорусия өлкөлөрүнүн ортосунда Бажы биримдиги иштей баштаган. Ал эми Кыргызстан биримдикке кирүү же кирбөө тууралуу бүгүнкү кунго чейин жообун ачык айталбай келет [7].

Бажы биримдигинин артыкчылыктары боюнча адистердин пикирин угуп көрөлү:

Аталган үчилтиктин арты менен ириде Кыргызстандын экономикасы, анан калса эли үчүн жайыл дасторкондун чети гана ачылбастан, Орусияда иштеп жүргөн миндеген мекендештерибизге да жарык нурун тийгизери айтылууда. Мындан сырткары:

- Кыргыз-казак чек арасында бажы бекеттеринин жоюлуусу;
- Эмгек мигранттарынын тоскоолсуз жүрүүсү;
- Кытайдан арзан баадагы кездемелер келе турган болсо, тигүүчүлөрдүн саны өсөрү күтүлүүдө.

Бирок...

Ансыз да экономикасы алсыз, тышкы соодада экспортунан импорту көп Кыргызстандын келечегине терс таасирин тийгизиши ыктымал. Анткени:

- чет өлкөлөрдөн импорттолуучу товарлардын баасы кымбаттайт;
- тышкы экономикалык байланыштарды да өз алдынча жүргүзө албай калышы ыктымал;
- азык-түлүк, жашылча-жемиштердин наркы кескин жогорулайт;
- Кытайдан келген товарларды реэкспорттоо же алып сатуучулук азаят;
- авто унааларга болгон нарк дароо көтөрүлөт;
- Дордой, Кара-Суу сыяктуу ири базарларда соода төмөндөйт.
- Дүйнөлүк соода уюмуна айып пул төлөп калуу коркунучу келип чыгат;
- Бажы уюмунун 92 пайызы бириккен бажы тарифтери Орусиянын тарифтерине негизделген. Кыргызстандагы орточо бажы тарифтеринин ставкасы 5,1 пайыз болсо, Бажы союзуна 10,6 пайыз. Ар кыл изилдөөлөргө таянсак, импорттук товарлардын баалары 10 пайыздан 100 пайызга дейре көтөрүлүшү мүмкүн. [5]

Кыргызстан биримдикке кошулса да, кошулбаса да залал тартары айтылып жүрөт. Анткени, кошулган күндө да айрым экономикалык артыкчылыктарга ээ болгону, кошулбай койгондон улам тарта турган “саясий зыяндын” алдында арык аттап суу кечпей калуу ыктымалдуулугу жогору. Бажы биримдигине Кыргызстандын керек болуп жатканы өз кызыкчылыктарын коргоодогу оңтойлуу экендиги турган иш. “Бул үчилтикте 57 пайыз добушка ээ Орусиянын алдында алты пайызы бар Кыргызстан кайсы атамекендик өндүрүшүн коргоп алмак эле?” деген бүдөмүк суроо туулат. Бул алкактан алып караганда Бажы биримдиги экономикалык ыңгайлуулукка караганда саясий максатты көбүрөөк көздөп жатканы көз көрүнөө иш.

Кыргызстандын Бажы биримдигинен утары жана уттурары эмнеде? деген суроолордон кийин элдин пикирин угуп көрөлү:

- Бажы биримдигине кирүүгө биздин өкмөт өтө катуу шашылып жатат. Мында “жети өлчөп, бир кесип” терең акыл калчашыбыз керек. Бажы биримдигине киргенден кийин Кыргызстандын ишкерлерине кандай шарттар болот, кайсы шарттын негизинде иштейт? Бул тууралуу бир дагы ачык-айкын маалымат жок жана биздин укугубузду ким коргойт?. Өкмөт өзү эле алдыда жүгүрүп бараткандай таасир калтырууда. Эл менен сөзсүз эсептешүү керек. Азыр мурдагыдай беш-алты аткаминер чечип кое турган заман эмес. Бул багыт азыр ишкерлер үчүн туман. Ар бир мамлекеттин экономикасынын негизги локомотиви - бул ишкерлер. Негизги оорчулук ишкерлерге түшөт. Муну шашпай, ишкерлер менен толук аныктап, анын шарттарын жарыялап, бул жагы утуш алып келет, бул жагы тескерисинче

болот деп ачык эле айтып эл менен кеңири талкууга алышы зарыл. Мына ошондон кийин гана чечим кабыл алуу керек дешсе айрымдары:-

- Адегенде биз өндүрүштү өркүндөтүшүбүз керек. Анткени, биз алып-сатарлык менен жашап келе жатпайбызбы. Биздин алар менен тең тайлаша турган өндүрүш ишканаларыбыз жок. Кайра эле Орусия, Казакстан же болбосо Белорусия чыгарган товарларды сатып алып, ошолордун азыгы менен жашап калышыбыз ыктымал. Өндүрүшүбүз өтө эле алсыз, жогорудагы мамлекеттердин өндүрүшүнө туруштук бере албайт. Келип эле баягы чоң киттерге жем болгон балык болуп калабыз. Кире турган болгон күндө дагы өзүбүздүн ички өндүрүшүбүздү өркүндөтүшүбүз зарыл. Анын үстүнө ал жерде Кыргызстандын үлүшү өтө эле аз. Биздин айткан сөзүбүздүн эч кандай мааниси болбой калат, бара-бара соода жүргүзүүдөн да ажырап калуубуз мүмкүн. Анткени, ошого жараша биздин үлүшүбүз болуп жатпайбы. Дагы бир терс жагы жашоо стандартыбыз көтөрүлөт. Күнүмдүк керектелүүчү азык-түлүккө баа көтөрүлөт дагы, ага биздин жашоо стандартыбыз, маселен алган айлыгыбыз, пенсия жана башкалар туура келбейт деп айтышууда. Орус өкмөт башчысы Владимир Путин Евразия экономикалык биримдигин түзүү келечектеги негизги максаттарынын бири экенин 4-октябрда билдирген. Эркин соода аймакты түзүү келишими орус өкмөт башчысынын мына ушул багыттагы алгачкы кадамдары экени айтылууда [7].

Кыргызстанда быйыл жайында ШОСтун мучолорунун жыйынынын соңунда орус өкмөт башчысы Владимир Путин келишимдин маани-маңызы тууралуу буларды билдирди:

-Эркин соода аймагы деген эмне? Мен ушуга кичине токтоло кетейин. Бул деген товарлардын бир тобуна импорт жана экспорттук төлөмдөрдү ич ара алып салабыз дегенди билдирет. Ооба, топко кирбей калган товарлар да бар. Бирок алар дагы акырындап алынат. Ич ара импорттук жана экспорттук бажы төлөмдөрдү алып салуу эмнени билдирет? Бул деген биринчиден өзүбүздүн товарлар үчүн өзүбүздүн базарларыбызды бири-бирибизге ачабыз дегендик. Муну менен базарларыбызга товарлар арзаныраак түшөт. Бул өз кезегинде биргелешкен жаңы ишканалардын ачылышына алып келет.

Эркин соода аймагы менен Бажы биримдигинин кандай айырмасы бар? деген суроолорго экономист-серепчилердин оюн угуп корсок:

Эркин соода аймагы келишиминин күчүнө кириши менен Кыргызстан үчүн жеңилдиктер болоорун билдиришип, Эркин соода аймагы менен Бажы биримдигинин ортосундагы айырмачылыктар тууралуу буларды айтышат:

- Бажы биримдигинде ага кирген өлкөлөргө тыгызыраак иштегенге шарт түзөт. Ал эми Эркин соода аймагы ага караганда азыраак интеграция болот дегенди билдиришет.

-Ошондой эле айтымдарында, келишимдин күчүнө кириши менен Кыргызстанда өндүрүлгөн товарлар, анын ичинде айыл чарба өнүмдөрү КМШга кирген өлкөлөргө бажы төлөмүсүз кирүүгө мүмкүнчүлүк алат.

- Товар жүгүртүүдө жеңилдик болот. Бирок келишим кол коюлгандан тарта анын ишке кирүүсүнө чейин көп убакыт бар. Ошондуктан бул жараян эртең эле башталат деш кыйын. Ал эми реэкспортко жардам бербейт. Кыргызстандын ичинде өндүрүлө турган товарларга болсо жеңилдик болот. Бул биздин айыл чарба продукциялары, тигүүчүлөр жана башка тармактарда бизде өндүрүлгөн товарларга жеңилдик болот. [2]

Санкт-Петербургдагы өкмөт башчылардын жыйынында айтылган маалыматтар боюнча, КМШ аймагында өз ара сооданын көлөмү 134 млрд. долларга жеткен. Ал эми Кыргызстандын негизги соода өнөктөштөрү Орусия, Казакстан жана Кытай экени маалым. Маселен, тышкы сооданын 30% жакыны Орусияга, 15% жакыны Казакстан жана 10% ашууну Кытайга туура келет.

Эл аралык байкоочулар 2012- жылы 23-ноябрда Кыргызстандын Бажы биримдигине киришинин пайдасы менен зыянын талкуулашты. Талкууга катышкан Франция, Түркия, Швеция жана Орусиянын экономист-окумуштуулары Кыргызстандын Бажы биримдигине киришинен утушу арбын болгону менен өлкө экономикасы бир катар кыйынчылыктарга туш болоорун чечмелеп беришти.

Стратегиялык изилдөөлөр институтунун сунушу менен Франциядагы Пьер Мендес Франс жана Түркиядагы Галатасарай университеттеринин окумуштуулары Кыргызстандын Бажы биримдигинин курамына киришинин пайдасы менен зыянын эсептеп чыгышкан. 4 айга созулган изилдөөгө катышкан Пьер Мендес Франс университетинин экономика жана менежмент бөлүмүнүн башчысы, доктор Фарук Үлгендин айтымында, Бажы биримдигине киришинен оң натыйжаларды күтүүгө болот:

- Биз жүргүзгөн изилдөөнүн жыйынтыгына караганда, Кыргызстан Бажы биримдигине кире турган болсо, жалпысынан оң натыйжаларды күтүүгө болот. Мисалы, Бажы биримдигине кире турган болсо, коңшу өлкөлөр менен болгон сода-экономикалык интеграциянын негизинде өлкө ИДПсында 2,5-3 пайызга өсүү жана кошумча жумуш орундары менен камсыз болоору күтүлүүдө.

Жыйынтыктап айтканда автор катары биздин ойубуз:

-Бажы биримдигине кире турган болсок, андагы жол картасы Кыргызстандын кызыкчылыгын коргой ала тургандай болуусу шарт.

- Бажы биримдигинде Кыргызстанга оң жагдайлары арбын болгон болсо, анда баарыбыз колдообуз керек.

- Бажы биримдигине кирүү боюнча сүйлөшүүлөрдү Кыргызстандын мамлекети, Кыргыз парламенти жана өкмөт башчылары терең талдап жооп кылышын коомчулук кутот.

Мунун баары ишке ашарына ниетибиз бирге.

Адабияттар:

1. “Самесо Corporation” корпорациясынын жана акционерлердин отчету
 2. Мамлекеттик комиссиянын Кумтор маселеси боюнча ЖК дагы маалыматы.
 3. КРПремьер-министринин Жогорку Кенештеги билдируусу.
 4. "Кумтөр Голд Компани" жабык акционердик коомунун отчету
 5. Кыргыз Республикасынын экономика министрлигинин атайын сайты
 6. Эркин-тоо гезити 15- октябрь 2013.жыл
 7. <http://www.barakelde.org/news:10359/>
-